

(Рівне)

Еліна Коляда

(Луцьк)

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ПРЕЗИРСТВА
В ЕМОЦІЙНОМУ ТА ЕМОТИВНОМУ ТИПАХ ДИСКУРСУ
(НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті йдеться про маніфестацію емоційного стану презирства в емоційному та емотивному типах дискурсу.

Ключові слова: емоційний стан презирства, емоційність, емотивність, емоційний дискурс, емотивний дискурс.

The article deals with manifestation of the emotional state of contempt in emotional and emotive types of discourse.

Key words: emotional state of contempt, emotionality, emotivity, emotional discourse, emotive discourse.

Загальновідомим є такий вид комунікації, як емоційна комунікація. Фактично Homo loquens є Homo sentience, оскільки люди, спілкуючись не можуть обійтись без емоцій. Ключем до вивчення емоцій людини слугує сама мова, яка не лише номінує емоції, виражає їх, описує, імітує, категоризує, класифікує, структурує, коментує, але й віднаходить засоби для їх експлікації/імплікації, для маніфестації та приховування, пропонує засоби для мовного маніпулювання і моделювання відповідних емоцій [9, с. 3–4]. Актуальність теми нашого дослідження зумовлюється загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних лінгвістичних студій на встановлення особливостей мовленнєвої поведінки комунікантів крізь призму емоційних станів.

Емоційний стан презирства, як показав аналіз ілюстративного матеріалу, може репрезентуватись як у підготовленому, так і в спонтанному мовленні. Підготовленому мовленню відповідає емотивний тип дискурсу, а спонтанному мовленню – емоційний дискурс [2]. Мета статті – виявлення особливостей маніфестації емоційного стану презирства в емоційному та емотивному типах дискурсу.

Досліджуючи репрезентацію емоційного стану презирства в емоційному та емотивному типах дискурсу, варто розрізняти такі поняття, як емоційність і емотивність. Під емоційністю розуміємо спонтанну, незаплановану демонстрацію емоцій як вияв внутрішніх емоційних станів (це – емоції для себе). Емотивність – це свідомо, орієнтована на співрозмовника демонстрація емоцій, яка використовується у стратегічних цілях у найрізноманітніших ситуаціях спілкування (це – емоції для

інших); їхня прагматична функція – вплинути на сприйняття співрозмовником мовленнєвої ситуації [7, с. 78].

Під емоційним дискурсом розуміється непередбачена “Его”-мотивована діалогічна/монологічна мовленнєва діяльність в емоційно-детермінованій ситуації, що виникає в результаті спонтанного прояву емоцій (переляк, стрес, відраза, невдоволення, смуток, страх, розпач, гнів тощо) і супроводжується відповідними невербальними проявами – виразом обличчя, очей, сльозами, криком, сміхом, рухами тіла тощо [3, с. 27].

В емотивному дискурсі мовець планує, яким чином, за допомогою яких засобів досягти потрібного ефекту. Тому емотивний дискурс як результат мовленнєвої діяльності є мотивованим, заздалегідь спланованим монологічним мовленням, яке реалізується в умовах емоційно-детермінованої ситуації, спрямованого на створення бажаного для мовця емоційного стану адресата [там само]. Такий тип дискурсу М. Полужин називає “ритуальним” і зауважує, що невід’ємними його складовими є елементи перформативних дій. До ритуальних дій належать слова звертання, привітання тощо [8, с. 57–58].

Емоційному дискурсу притаманна суперечність, яка полягає в тому, що він є одночасно процесом переживання того чи іншого емоційного стану і його результатом: у ньому мовець виражає свій поточний стан і, разом з тим, за допомогою цього вираження досягає “емоційної розрядки”. Емоційний дискурс пов’язаний із втратою емоційної рівноваги з боку мовця або співрозмовника. Стан мовця, який є гармонійним й утримує різні емоції в балансі називають емоційною рівновагою. Якщо через певні обставини емоційний баланс порушується, то спостерігається втрата емоційної рівноваги, яка може проявлятися в крикові, сльозах, обуренні, гніві тощо.

Причинами виникнення емоційного дискурсу є: а) емоційне напруження співрозмовників, яке характеризується підвищеним рівнем збудження та супроводжується емоційними переживаннями комунікантів; б) раптовий емоційний спалах – інтенсивне, напружене, тривале хвилювання [6, с. 17], яке впливає на емоційний стан мовців, супроводжуючись збудженням свідомості та зниженням самоконтролю людини; в) неочікувана емоційна реакція співрозмовника; г) несподіваність новини/звістки/повороту розмови тощо, тобто подання такої пропозиційно значущої інформації, яка призводить до втрати емоційної рівноваги мовців.

Мовленнєвою формою емоційного дискурсу є переважно інтеракція, тобто діалог як перемежована форма взаємодії двох і більше мовців [1, с. 149; 4, с. 49], між якими відбувається обмін не лише вираженням пропозиційно-значущої інформації на комунікативному рівні, а й емоційної соціативно-значущої інформації на метакомунікативному рівні, на якому між співрозмовниками формуються певні відносини. Інтерактивна природа емоційного дискурсу вказує на його ситуативну залежність, оскільки він створюється в конкретній ситуації спілкування, та його динамічність, на що вказує стрімкий розвиток розмови. Розглянемо приклад вираження емоційного стану презирства в емоційному типі дискурсу:

‘The Nine have come forth again. They have crossed the River. So Radagast said to me.’

‘Radagast the Brown!’ laughed Saruman, and he no longer concealed his scorn. ‘Radagast the Bird-tamer! Radagast the Simple! Radagast the Fool! Yet he had just the wit to play the part that I set him. For you have come, and that was the purpose of my message. And here you will stay, Gandalf the Grey, and rest from journeys. For I am Saruman the Wise, Saruman Ring-maker, Saruman of many colours!’ [14, p. 252].

Цей дискурс виник у результаті спонтанного прояву мовцем емоційного стану презирства, про що свідчать слова автора (he no longer concealed his scorn) та інвективи щодо іншого мудреця (Radagast the Simple, Radagast the Fool), які заповнюють конструкції емотивного синтаксису.

Емотивний дискурс розглядається нами як поєднання риторичних, психолого-дидактичних та логічно-послідовних норм мовлення, базуючись на спланованому вираженні емоцій та створенні бажаного для мовця настрою у слухача/слухачів. Риторичні риси задаються тим, що емотивний дискурс представлений мовленням, організованим за всіма правилами красномовства, завчасно підготовленим, добре продуманим за змістом, тематично цілісним, логічно побудованим та ефектно презентованим, тобто так, щоб якомога сильніше вплинути на психічну, емоційну сферу слухача/слухачів.

Незважаючи на те, що таке мовлення належить до емотивного типу дискурсу, воно все ж таки емоційне незалежно від того, що в ньому повідомляється. Це пояснюється тим, що, по-перше, афективна мова має впливову силу [12, с. 82, 119], по-друге, емоційність є важливим виміром повноти відгуку слухача/слухачів на висловлення мовця. По-третє, емоційно зважений матеріал, тобто пропущений крізь емоційне мислення, краще відтворюється, ніж нейтральний. По-четверте, на перший план у таких висловленнях виходить переконання через емоції, а не через аргументацію, тобто здійснюється навмисна апеляція до почуттів, а не розуму адресата [5, с. 126].

Автор емотивного типу дискурсу завжди прагне актуалізувати у свідомості слухача систему таких позалінгвальних образних відношень, які не залишать його байдужим, пробудять його емоції. Емотивний дискурс має монологічну форму презентації та, відповідно, характеризується моносуб'єктністю й односторонністю передачі думки, оскільки він не розрахований на безпосередню вербальну реакцію адресата, і розглядається як тривала форма впливу під час спілкування (при цьому регламентованість у часі попередньо обумовлюється).

Користуючись терміном Е. Гоффмана, емотивний дискурс можна назвати платформним, або подіумним, монологом (platform monologue) [11, с.137], позаяк він здійснюється у формі промови. Наприклад:

“Silence!” the judge shouted. “Listen, you contemptuous girl! You are a most dangerous threat to everything that is proper and right and good. We know this from police witnesses to your recent perpetrations of the dark arts. We know this from innumerable investigations undertaken by the New Order’s Investigative Security Agency, and we know this, most fundamentally, because of the Prophecy” (13, p. 56).

Мовець (суддя) у своїй промові виражає презирливе ставлення до адресата (підсудної), на що вказує зневажливе звертання (you contemptuous girl). У цьому типі дискурсу емоційний стан презирства репрезентується розповідними неокличними реченнями, які є ситуативно визначеними та свідомими щодо прояву презирства.

Якщо емоційному дискурсу, в якому експлікується емоційний стан презирства, притаманна відсутність попереднього обмірковування й організаційної підготовки, присутність жорсткого обмеження в часі в момент породження мовленнєвого відрізка, то емотивному дискурсу, в якому репрезентується презирство, властива наявність часу для підготовки, завчасна продуманість й організованість, можливість удосконалення. Це зумовлюється тим, що емоційний дискурс поєднує в собі риси розмовного, спонтанного/непланованого мовлення, а емотивний дискурс поділяє риси підготовленого усного мовлення.

Зі сказаного вище випливає, що емоційний та емотивний дискурси, в яких маніфестується емоційний стан презирства, протиставляються як розмовний інституціональному, спонтанний підготовленому, непланований спланованому, комунікативний метакомунікативному, діалогічний монологічному. Однак, помилковим є безпосереднє зведення цих двох типів дискурсу до діалогу/монологу чи усного/писемного мовлення тощо.

Поряд зі спільними рисами визначальним в емоційному дискурсі є насиченість ситуації, невербальна екстеріоризація внутрішніх афективних станів, інстинктивність, випадковість, непродуманість та відхід від логіки під впливом емоцій [10, с.28]. В емотивному дискурсі має місце цілеспрямоване підвищення ступеня емоційної активності особистості, у тому числі зміна емоційного стану адресата, спонукання його до дій тощо через ретельне планування й стратегічність, передбаченість специфіки ситуації, її соціальної та культурної регламентованості, в результаті чого маємо продумане викладення думок мовця та їхню вмилу презентацію.

Емоційний та емотивний типи дискурсу, в яких репрезентується презирство, виокремлені за низкою критеріїв (психологічних, фізичних, синтаксичних, лексико-стилістичних, прагматичних), презентують різні види мовленнєвої діяльності в емоційних ситуаціях і спрямовані на передачу даного емоційного стану мовців як способу реалізації емоцій адресанта і впливу на емоційний стан адресата.

Отже, емоційний стан презирства може актуалізовуватись як в емоційному, так і в емотивному типах дискурсу. У першому випадку має місце вираження презирства, яке переживає мовець в момент мовлення. У другому – має місце повідомлення про досліджуваний емоційний стан. Дискурси, в яких репрезентується емоційний стан презирства, можна протиставити як відносно неплановані й сплановані, що поділяють риси один одного, тому що перш ніж висловитись, мовець обмірковує зміст дискурсу, навіть якщо той був щойно ним створений.

Перспективним уважаємо дослідження основних стратегій мовця в ситуації презирства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бузаров В. В. Изучение диалогической коммуникации – основная задача коммуникативной грамматики / В. В. Бузаров // Вестник Московск. ун-та. – 2002. – №1. – С. 148–152.
2. Гнезділова Я. В. Лексико-стилістичні особливості емоційного та емотивного дискурсів / Я. В. Гнезділова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К.: Київськ. нац. лінгвістичний ун-т, 2005. – Вип. 13. – С. 110–117.
3. Гнезділова Я. В. Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу: семантичний і прагматичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Гнезділова Ярослава Володимирівна. – К., 2007. – 191 с.
4. Гончарова Н. В. Аксіологічна структура англомовного діалогічного дискурсу (на матеріалі художньої прози): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Гончарова Наталія Віталіївна. – К., 2002. – 182 с.
5. Зернецкий П. В. Речевое общение на английском языке (Коммуникативно-функциональный аспект дискурса) / П. В. Зернецкий. – К.: Лыбидь, 1992. – 144 с.
6. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – 750 с.

7. Ларина Т. В. Доминантные черты английского вербального коммуникативного поведения / Т. В. Ларина // Филологические науки. – 2007. – № 2. – С. 71–81.
8. Полюжин М. Дискурсивні стратегії та організуючі стереотипні висловлювання в англійській мові / М. Полюжин // Дискурс іноземномовної комунікації / За заг. ред. К. Кусько. – Львів: Вид. центр Львів. нац. ун-ту, 2002. – С. 49–75.
9. Шаховский В. И. Лингвистика эмоций / В. И. Шаховский // Филологические науки. – 2007. – № 5. – С. 3–13.
10. Arndt H. Intracultural Tact versus Intercultural Tact / H. Arndt, R. Janney // Politeness in Language: Studies in its History, Theory and Practice. – Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1992. – P. 21–41.
11. Goffman E. Forms of Talk / E. Goffman. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1983. – 336 p.
12. Hayakawa S. I. Language in Thought and Action / S. I. Hayakawa. – London: George Allen and Unwin LTD, 1973. – 350 p.